

## Petri Salin:

# TÄYDELLINEN WAGNERIAANI

Irlantilaisyyntyinen George Bernard Shaw muistetaan tänä päivänä parhaiten lukuisista näytelmistään, mutta ennen näytelmäkirjailijaksi ryhtymistään Shaw ansaitsi elantonsa kriitikkona. Armottomilla lehtikritiikeillään hän pani järjestykseen teatteria, mutta ennen kaikkea Lontoon ja koko Euroopan musiikkielämää. Nimimerkillä Corno di Bassetto kirjoittanut Shaw niitti musiikkikritiikeillään niin runsaasti mainetta ja kunniaa, että hänen ehdottoman teräviä ja viihdyttäviä arvosteluitaan luetaan yhä tänäkin päivänä. Aivan muutama vuosi sitten hänen kootut musiikkiarvostelunsa Lontoon 1880- ja 90-lukujen musiikkielämästä julkaistiin kolmessa paksussa osassa - sata vuotta niiden ilmestymisen jälkeen! Mikä on saavutus, johon eivät kovinkaan monet musiikkikriitikot yltäne.

### - Shaw "wagneriittina" -

Musiikkikriitikkona Shaw oli monessa suhteessa radikaali suunnannäyttävä. Hän oli muun muassa eräs Englannin kiihkeimpiä Wagnerin esitaistelijoita, jolla oli suuri rooli säveltäjän myymisessä briteille. Vertailun vuoksi voinen kertoa, että Shawn edeltäjä The World-lehdessä, muuan Louis Engel, ei kertonut lukijoilleen Wagnerista muuta, kuin että Wagner sävelsi epämelodista musiikkia, joi kahvinsa kullatuista kupeista ja suhtautui Meyerbeerin epäkunnioittavasti.

Kaikkein viimeinen musiikkiarvostelu, jonka Shaw kirjoitti, on otsikoitu "Taking Wagner Seriously". Kirjoitus on päivätty 8.8.1894 (itselleni symbolinen, suorastaan maaginen päiväys, sillä se tarkoittaa sitä, että Shaw vieraili Bayreuthissa päivälleen sata vuotta ennen itseäni - seikka jota suurena sekä Richardin että George Bernardin ihailijana kieltäydyn pitämästä puhtaana yhteensattumana!) ja kertoo siitä minkälainen on Wagnerin oopperoiden esityskäytäntö Bayreuthissa kymmenisen vuotta säveltäjän kuoleman jälkeen ja miten käytäntö vertautuu muiden maiden vastaavaan. Shaw mainitsee näkemänsä Lohengrinin (joka muuten 1894 sai Bayreuthin premiäärinsä ja Shawn mukaan ensimmäisen kunnollisen esityksensä ylipäättään) ja Tannhäuserin, kehuu juhlien kuoroa, ja ylistää sitä kuinka Bayreuthissa oopperan jokainen aspekti otetaan vakavasti. Varauksettomasti Shaw ei kuitenkaan suhtaudu juhliin, edes idoliensa edessä GBS ei ole hampaaton. Etenkin Frau Wagneriin Shaw suhtautuu terveellä varauksella.

1898 eli neljä vuotta sen jälkeen, kun oli lopettanut aktiivisen kritikointinsa, Shaw julkaisi musiikkikriitikon uransa

huipentuman, loisteliaan tutkielman Wagnerista ja Ringistä nimeltä The Perfect Wagnerite. Shawn kirja on aina ollut lähellä minun sydäntäni, ehkä henkilökohtaisista syistä - siksi että luin sen niin varhaisessa vaiheessa, samalla kun vasta tutustuin Ringiin. Ja ennen kaikkea siksi, että luin sen ennen kuin olin lukenut muuta Ring- tai Wagner-kirjallisuutta. Tai ehkä vain siksi, että se on niin omaperäinen ja hauska kirja, joka nousee selvästi ylitse muun wagneriaanisen kirjallisuuden, joka niin harmittavan usein on luvattoman tylsää ja akateemista.

kalla istuvaan, vahingoittunutta ruskeaa paperipussia muistuttavaan myttyyn, joka päivästä toiseen tutki rinta rinnan kahta teosta, Karl Marxin Das Kapitalin ranskankielistä laitosta, sekä Wagnerin Tristan und Isolde orkesteripartituuria. (Marx itse muuten tapasi työskennellä näköetäisyyden päässä Shawn vakiopai-kasta.) Nämä lähtökohdat huomioon ottaen ei ole mikään suuren suuri ihme, että Shaw mielessään yhdisti Marxin ja Wagnerin ja ryhtyi tulkitsemaan jälkimmäisen pääteosta edellisen ajatusten kautta.

Shawlle Der Ring des Nibelungen on siis näyttämörunoilijan metafora viktoriaanisesta kapitalismista ja ahneudesta. Ilmankos The Perfect Wagneriten lukeneelle Patrice Chereauun Bayreuthin satavuotisjuhliin valmistunut Ring-ohjaus ei tuntunut mitenkään hirveän radikaalilta tai mullistavalta. The Perfect Wagnerite ei ehkä ole niinkään paljon musiikkikritiikkia kuin osittain oivaltavaa, osittain rabulistista fabianismia. Shawlle jumalat ovat yhtä kuin aristokratia, Alberich on yhtä kuin nousukasmainen plutokraatti ja riistäjäkapitalisti, kun taas jättiläiset edustavat riistettäviä maan hiljaisia. Shaw demytologisoi Wagnerin myytin aika mukavalla tavalla, arkipäiväistää draaman henkilöt ja tapahtumat, niin että niihin on luontevampaa suhtautua. Musiikkidraaman tapahtumat selitetään 1890-luvun englantilaisin termein ja vastinein, ja näin lukija saa heti henkilökohtaisemman kosketuksen draaman tapahtumiin.

George Bernard Shaw

Koska Shaw on puhdasverinen sosialisti (tai brittiläisittäin hillitympi Fabiansosialisti), hän painottaa Ringiä poliittisena ja yhteiskunnallisena metaforana. Kirjansa esipuheessa hän julistaa, että Ring on draama tästä päivästä. Shawlle Wagner on kypsässä tuotannossaan yhä se sama vallankumouksellinen ja Bakuninin kaveri, joka 1849 joutui pakenemaan Dresdenistä etsintäkuulutuksen saattelemana.

Shawn kolleega ja hyvä ystävä William Archer kertoo siitä, kuinka hän tapasi Shawn British Museumin lukusalissa. Hänen huomionsa kiintyi viereisellä pai-

Shawn nerokkaimpiin oivalluksiin kuuluu todeta, että taikakypärä Tarnhelmit ovat yleisiä Lontoossa, jossa ne saavat silinterihatun muodon. Silinterihattu tekee osakkeenomistajasta näkymättömän tai muuttaa hänet hurskaaksi kristityksi, sairaaloiden tukijaksi, köyhien ystäväksi ja vaikka miksi, vaikka hän todellisuudessa ei ole mitään muuta kuin kansakunnan säällittävä loinen, joka ei tuota mitään mutta kuluttaa suunnattomasti!

Koska Rheingoldin maailma on vinnoutunut se tarvitsee vapahtajan, joka pian saapuukin näyttämölle Siegfriedin

muodossa. Shawlle Siegfried on aito bakuninilainen anarkisti (anarkismia Shaw pitää eräänä vuosisadan tärkeimmistä uusista aatteista), joka repii alas kaikki mädät institutiot ja aloittaa kaiken aivan alusta. Mutta ei yksi Siegfried vielä kesää tee, tarvitaan kokonainen Siegfriedien rotu ennen kuin kokonainen yhteiskunta voi toimia sen periaatteen mukaan, mitä Shaw kutsuu uusprotestantismiksi.

Mitä yleisluontoisemmin Shaw Ringiä tulkitsee, sitä oikeammissa hän näin yleisesti ottaen on. Mitä pienempiin yksityiskohtiin hän kajoaa (tosin hänellä on mukana joitakin aivan ihastuttavan nokkelia yksityiskohtia), sitä naurettavamaksi hänen tulkintansa yleensä vajoaa. Shawsta Wagnerin allegoria ei kuitenkaan pidä loppuun saakka. Jossakin Siegfriedin loppuvaiheilla poliittinen, allegorinen musiikkidraama saa väistyä tavanomaisen, melodramaattisen oopperan tai suoranaisen grand operan tieltä ja näin jatkuu teoksen loppuun saakka. Syyksi tälle Shaw esittää sen, että itse runon julkaisemisen ja koko sävellystyön valmistumisen väliin mahtuu neljännesvuosisata, jonka aikana koko Saksan historia koki ennennäkemättömiä mullistuksia. Poliittikka muuttui, kapitalismin kuva muuttui ja monimutkaistui suunnottomasti, kaikki muuttui. Historia ajoi Shawn mukanaan vanhenevan ja ideologioitaan vaihtavan Wagnerin ylitse. Saksa ei saanut Siegfriediä, sai sensijaan Bismarckin. Todellisuudessa Alberich sai sormuksensa takaisin, nai Valhallan parhaisiin perheisiin ja antoi Wotanin ja kumppaneiden ylläpitää hienoja seura-ppiirejä, joista sai sitten itse nauttia täysin siemauksin.

Shaw painottaa myös sitä, että Götterdämmerung oli se osa Ringiä, joka syntyi ensimmäisenä (Siegfrieds Todtina) ja edustaa siksi primitiivisempää ajattelua. Eikä Wagner enää elämänsä ehtoolla jaksanut uskoa Siegfriediin ja tämän kaltaisiin sankareihin vaan loi uuden heeroksen, Parsifalin, joka vastasi enemmän vanhenevan säveltäjän ajatusmaailmaa ja pyrkimyksiä. Wagnerista tuli vanhoilla päivillään seestynyt ajattelija, joka uskoi anarkian sijasta henkiseen voimaan, tekojen sijasta uskoon.

Itseäni tämä Shawn selitys ei ole koskaan täysin vakuuttanut. Minusta se on aina tuntunut pitkältä yritykseltä peittää se, ettei hänen tulkintansa ole se ainoa oikea. Se on oivaltava ja nokkela, mutta ei suinkaan täydellinen ja kaikenkattava. Eräässä kirjan kohdassa Shaw muuten painottaa sitä, että vain kelvoton allegoria on täysin johdonmukainen. Sen hän itse tuntuu unohtaneen.

Otsikkoon palatakseni - onko Bernard Shaw itse täydellinen wagneriaani? Tiettyssä mielessä kyllä. Häntä vakaumellisempaa wagneriaania (tai shawmaisittain wagneriittia!) ei ole helppo löytää. Mutta The Perfect Wagneriten Wagnerille käy niinkuin kaikille Shawn ihailemil-

le henkilöille, joiden persoonaa ja elämäntyötä Shaw ryhtyy tulkitsemaan: Wagnerista tulee viime kädessä Shawn sätkynukke tai äänitorvi, joka päätyy toittamaan Shawn omia elämäntulkintomuksellisia ja taiteellisia teorioita. Kaikki mikä ei sovellu Shawn omiin näkemyksiin hylätään kylmästi. Shaw tietää hyvin, että hän ymmärtää Wagneria ja tämän pyrkimyksiä huomattavasti paremmin kuin Wagner niitä itse ymmärsi. Shaw on täydellinen wagneriaani, mutta ainoastaan silloin kuin Wagner on hänen itsensä täydellisesti omaksi kuvakseen muokkaama, oopperoita säveltävä George Bernard Shaw.

#### - Lisää wagnerianismia -

Shawn wagnerianismi ei suinkaan loppunut musiikkiarvosteluihin tai edes The Perfect Wagneriteen. Hän poikkesi säännöllisesti Bayreuthissa ja esimerkiksi vuonna 1908 hän kuuli siellä Richterin johtamana elämänsä parhaan Parsifalin.

Pitkän aikaa Shaw yritti ajaa Englantiin oopperataloa, joka olisi keskittynyt Wagnerin oopperoiden esittämiseen. Hän oli nimittäin sitä mieltä, ettei saksalaisilla ollut mitään monopolia wagner-laulantaan, seikka jonka jälki-maailma on osoittanut todeksi. Shawn pyrkimys saada Englantiin omat Bayreuthin festivaalit ei koskaan toteutunut. Mutta eipä siihen enää ollut liiemmästi tarveakaan, sillä Lontoon oopperatalot alkoivat jo varhaisessa vaiheessa esittää Wagneria niin, ettei parempaa kuullut Bayreuthissakaan. Näyttämöllepano ehkä joskus vähän ontui, mutta se ei juuri Shawta häirinyt, hän nimittäin tapasi vetäytyä aition perälle ja nauttia oopperansa silmät kiinni, pelkäänsä musiikkia kuunnellen. Oma mielikuvitus kun on useimmiten parempi kuin näyttämöllepanijoiden. Ainakin jos sattuu olemaan GBS.

Hieman kumma kyllä Shawn aktiivinen wagnerianismi jatkui myös hänen näytelmissään. Itse asiassa jo Shawn ensimmäinen näytelmä, osittain yhdessä edellä mainitun William Archerin kanssa kirjoitettu *Widower's Houses* (jonka kirjoittaminen alkoi jo 1885 ja päättyi 1892) oli syvästi Wagnerin influoima. Oikeastaan siihen sisältyi jo koko The Perfect Wagneriten ydin, sillä se ei ole mitään muuta kuin moderni marxistinen uustulkinta Das Rheingoldista. Näytelmässä matkustellaan Reinillä, rakastutaan, ja vaihdetaan lopuksi rakkaus ja omatunto kultaan. Päähenkilö on muuten eräs näistä Lontoon Tarnhelm-silinteröidyistä osakkeenomistajista, joka (tietämättään) saa elantonsa suorastaan säädyttömien slummien vuokrista, mutta on silti erityisen korkean moraalin omaava herrasmies.

Kappale jota Shaw itse piti päätyönään, *Back to Metuselah* (1918), on syn-

teesi Wagnerin, Darwinin ja Marxin keskeisistä ajatuksista, tai metabiologinen pentateukki kuten kirjailija asian itse ilmaisi. Shaw muotoili siitä Ringin mukaisesti viiden näytelmän sarjan, joka oli tarkoitus esittää viitenä perättäisenä iltana. Koska Shawlla oli vaikeuksia saada teattereita esittämään tätä teostaan tavalla, joka olisi täysin tyydyttänyt häntä, hänen oli pakko perustaa Malverniin oma teatteri ja festivaalit, jotka esittäisivät hänen omia näytelmiään täsmälleen kuten hän itse toivoi niitä esitettävän.

*Back to Metuselah* on, kuten kaikki Shawn näytelmät, muodoltaan ja rakenteeltaan hämmästyttävän oopperamainen, Shawn erinomainen biograafi Michael Holroyd onkin löytänyt näytelmästä jopa wagnermaisten johtomotiivien käyttöä. Olenkin usein huvittanut itseäni etsimällä Shawn näytelmille niiden oopperallisia vastineita. *Metuselah* on luonnollisesti hänen Ringinsä, *Man and Superman* yhtä luontevasti hänen *Don Giovanninsa*. Entä muut? *Saint Joan* voisi olla hänen *Salomensa* tai *Elektransa*? *Pygmalion* voisi olla Shawn *Ruusuritari* (pienellä mentaaliakrobatialla sitä voisi jopa pitää hänen *Mestari-laulajinaan*), *Caesar and Cleopatra* hänen *Aidansa*, *The Doctor's Dilemma* (joka muuten kunnianosoituksenomaisesti siteeraa Wagnerin novellia *Kuolema Pariisissa* ja seuraa muutenkin novellin rakennetta varsin tarkasti) hänen *Tristaninsa*? *You Never Can Tell* voisi olla hänen *Sevillan Parturinsa*, *Candide* hänen *Hollantilaisensa*, *Androcles and the Lion* hänen *Parsifalinsa*? Ja eikö *Heartbreak House* olekin ehdottomasti Shawn *Lepakko*?

*Petri Salin on helsinkiläinen vapaa kirjoittaja*